

Innhold

Forord	5
Del 1: FORSTÅELSE OG UTREDNING.	13
Innledning: Misforståtte barn med usynlige vansker	15
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Rare Ole, 13 år – utsatt for omsorgssvikt?	16
Nødvendigheten av «kunnskapsbriller»	18
Om de ulike kapitlene	18
Ydmykhet for kompleksitet – «advarsel» mot forenklete oppskrifter	21
Kapittel 1 Ulike veier inn til svikt i sosial kompetanse – de usynlige veiene.	23
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Lærevansker og sosiale ferdigheter	23
Sosial kompetanse – basis i komplekse nevrokognitive funksjoner på flere nivåer.	24
Kapittel 2 Hva er nonverbale lærevansker?.	30
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Historisk bakgrunn for begrepet «nonverbale lærevansker»	30
Nevrologisk grunnlag – strukturelle forskjeller i hjernens oppbygning og funksjon	32
Funksjonsprofilen ved nonverbale lærevansker – En nevro-psykologisk og skolefaglig funksjonsprofil med atferdsmessige og sosiale særtrekk	34
Byron Rourkes forståelsesmodell	34
Beskrivelse av styrkene og vanskene	36
Styrker og vansker i skoleferdigheter	37
Sosioemosjonelle/adaptive vansker	38
Oppfattelse av tid.	39

Vurdering og metodiske utfordringer ved Byron Rourkes forståelsesmodell	39
Forslag til undergrupper av nonverbale lærevansker	41
Kapittel 3 Nonverbale lærevansker i ulike aldre	43
<i>Av Jan Arne Handorff</i>	
Teori og forskning knyttet til nonverbale lærevansker i ulike aldre	43
Førskolealder	46
Skolealder	47
Kapittel 4 Nonverbale lærevansker – et forskningsfelt på tvers av tradisjonell diagnostikk.	49
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Nonverbale lærevansker og ICD-10	49
Kapittel 5 Utviklingsforstyrrelser, psykiske og somatiske lidelser knyttet til nonverbale lærevansker	55
<i>Av Jan Arne Handorff</i>	
Del 1: Utviklingsforstyrrelser	55
Asperger syndrom, sammenliknet med nonverbale lærevansker.	55
ADHD.	58
Tourettes syndrom	61
Developmental Coordination Disorder (DCD)	62
Del 2: Psykiske lidelser (angst og depresjon).	62
Del 3: Nevrologiske tilstander og sjeldne syndromer hvor nonverbale vansker er vanlig.	65
Nevrologiske tilstander	66
Sjeldne syndromer	68
Kapittel 6 Eksekutive funksjonsvansker og nonverbale lærevansker	71
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Hva er eksekutive funksjoner (EF)?	71
Modeller for forståelse av eksekutive funksjoner.	73
Kognitiv fleksibilitet.	75
Planlegging og målsetting.	75
Oppmerksomhetskontroll	75
Informasjonsprosessering	76

Utvikling av eksekutive funksjoner hos barn	76
Eksekutive funksjoner ved utviklingsforstyrrelser	78
Utfordringer som barn med nonverbale lærevansker kombinert med eksekutive funksjonsvansker kan møte	79
Kapittel 7 Utredning av nonverbale lærevansker	82
<i>Av Jan Arne Handorff</i>	
Fra tilmeldt bekymring til en hypotese: første møte med familien og pedagoger	83
Screening ved nonverbale lærevansker	83
Grundig anamnese.	85
Observasjon i skole eller barnehage	86
Pedagogisk kartlegging	87
Kartlegging av generelle evner	88
Nevropsykologisk utredning	89
Rourkes anbefalte batteri for nevropsykologisk utredning av nonverbale lærevansker.	89
Et supplerende utredningsbatteri	91
Legeundersøkelse	93
Grovmotorisk kartlegging	93
Kartlegging av sosial kompetanse	94
Fungering i nye situasjoner og adaptive funksjoner	95
Vansker med å fungere i nye situasjoner	95
Adaptiv kartlegging	96
Kartlegging av tilleggsvansker.	97
Analyse og samlet vurdering etter en helhetlig utredning	97
Kapittel 8 Om tverrfaglig og tverretatlig samarbeid.	101
<i>Av Anne Sand og Anne-Grethe Urnes</i>	
Hvorfor er tverrfaglig og tverretatlig samarbeid nødvendig?	101
Samarbeid ved henvisning / utredningsfasen	102
Samarbeid om tiltak og behandling	104
Formelle strukturer for å ivareta tverrfaglig samarbeid	107
Ansvarsgruppe	107
Individuell plan (IP).	108
Individuell opplæringsplan (IOP).	108

Kapittel 9 Foreldreperspektivet	110
<i>Av Anne Sand</i>	
Om merbelastninger i hverdagen	111
Læring av livsferdigheter	111
Advokatrollen	112
Tilrettelegger og coach	113
Møte og samarbeid mellom foreldre og hjelpere	114
Hva kan fremme mestring hos foreldre?	116
Avlastning, privat og formelt	118
Hva bør en god hjelper legge vekt på? Når er vi gode nok hjelpere?	120
 Del 2: TILTAK OG BEHANDLING	 125
 Kapittel 10 Overordnede forutsetninger og prinsipper for hjelpetiltak (multimodal tilnærming)	 127
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Informasjon og rådgivning – utredning som intervensjon	128
Barnets forståelse av seg selv	129
Forståelse og rådgivning i barnehagen og skolen	130
Trening vs. kompensering	130
Sosial trening – erfaringer med andre og sosial opplæring	130
Gjennomgående hjelp til å møte nyhet og kompleksitet	131
 Kapittel 11 Evidensbaserte overordnede tiltaksprinsipper – «Windsorprogrammet»	 133
<i>Av Gro Eckhoff og Jan Arne Handorff</i>	
 Kapittel 12 Pedagogiske tiltak i førskolen og skolen	 143
<i>Av Gro Eckhoff</i>	
Del 1: Generelle pedagogiske tiltaksprinsipper for førskolebarn og skoleelever med nonverbale lærevansker	143
Induktiv, sekvensiell og trinnvis innlæringsmetodikk	143
Tilrettelegging i forbindelse med nye situasjoner og overgangssituasjoner	145
Del 2: Pedagogiske tiltak for barn med nonverbale lærevansker i førskolealder	146
Overordnede tiltak som kan forebygge matematikkvansker .	146
Anbefalte aktiviteter, programmer og materiell i førskolen ..	149

Del 3: Pedagogiske tiltak for elever med nonverbale lærevansker i skolealder	154
Lærerrollen og hvordan læringsmiljøet generelt bør tilrettelegges	154
Rammebetingelser og organisering	155
Tanguays undervisningsprinsipper	156
Behov for tilrettelagte prøver/eksamener	157
Tiltak ved matematikkvansker i skolealder	157
Del 4: Digitale lære- og hjelpemidler	160
Digitale lære- og hjelpemidler generelt	160
Digitale lære- og hjelpemidler knyttet til matematikk	163
Kapittel 13 Utvikling av sosial kompetanse: metodiske tilnærminger og tiltak	165
<i>Av Gro Eckhoff</i>	
Psykososial funksjon ved nonverbale vansker	165
Sosial-kognitive tiltaksprogrammer	166
Kliniske erfaringer	167
Steg for Steg	168
Social Skills Intervention Program	170
ART (Aggression Replacement Training)	172
Psykososial utvikling og tiltak	173
Utviklingssamtale i skolen	173
Ulike former for behandlings-/treningsopplegg ved psykososiale vansker	174
Psykososiale tiltaksprogrammer	174
Zippys venner	174
KAT-kassen	175
Sosiale historier	177
Kort avslutning	177
Kapittel 14 Mobbeforebyggende tiltak	178
<i>Av Gro Eckhoff</i>	
Generelt om mobbing	178
Senskader som konsekvens av mobbing	180
Skolevegring	180
Elever med nonverbale lærevansker: særtrekkene som kan medføre mobbing	181
Generelle prinsipper og metoder for mobbeforebygging	182

Mobbeforebyggende intervensjonsprogrammer	185
Anbefalte videoer om mobbing	186
Kapittel 15 Tiltak/tilrettelegging rettet mot hjem og fritid	188
<i>Av Anne Sand</i>	
Tilrettelegging med forutsigbarhet versus trening i å tåle forandring	190
Hvordan understøtte utvikling mot selvstendighet?	191
Lære å holde orden.	192
Minnekort for daglige rutiner	192
Hjelp til skolearbeid.	192
Om å finne veien	193
Planlegging av fremtiden	194
Koordinering/motorikk	195
Fritidsaktiviteter.	196
Kommunikasjonsferdigheter/sosiale ferdigheter	197
Kapittel 16 Nonverbale lærevansker og behandling.	201
<i>Av Anne-Grethe Urnes</i>	
Individualterapi – utfordringer og tilpasninger.	201
Gruppebehandling ved nonverbale lærevansker og Asperger syndrom.	203
Om forfatterne	205
Referanseliste	206
Stikkord	219